

LEADERSHIP AS A DETERMINANT OF THE FORMATION OF THE PROFESSIONAL COMPETENCE OF THE FUTURE TEACHER

Anatolii Tsos¹

Raisa Prima²

ЛІДЕРСТВО ЯК ДЕТЕРМІНАНТА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Анатолій Цьось¹

Раїса Пріма²

Abstract. *The article highlights the need to reveal the problem of leadership as a determinant of the formation of professional competence of the future teacher. The definitions of the terms "leader" and "leadership" have been clarified. The potential qualities of a leader, which determine the formation of the professional competence of a future teacher, are determined.*

Key words: *leader, leadership, leadership qualities, future teacher, personality, professional competence, formation.*

Анотація. *У статті актуалізовано необхідність розкриття проблеми лідерства як детермінанти формування професійної компетентності майбутнього вчителя. Уточнено дефініції понять «лідер», «лідерство». Визначено потенційні якості лідера, які детермінують формування професійної компетентності майбутнього вчителя.*

Ключові слова: *лідер, лідерство, лідерські якості, майбутній учитель, особистість, професійна компетентність, формування.*

У динамічно змінних реаліях сьогодення стратегічною метою сучасної вищої педагогічної освіти є формування професійної компетентності вчителя, здатного творчо мислити, працювати в команді, бути генератором і реалізатором власних ідей, відповідального, націленого на результат. Сучасна українська школа потребує вчителя-професіонала, ерудованого, комунікабельного, з притаманною системою ціннісних орієнтирів, високою професійною культурою, духовністю, гуманністю, толерантністю. Особливо важливими для досягнення професійного успіху є лідерські якості як показник найвищої професійної майстерності вчителя. Відтак, наразі актуальним є питання розвитку парадигм лідерства в освіті, що розглядається як стратегічне у формуванні професіоналізму майбутнього вчителя загалом, детермінантою його професійної компетентності зокрема. При цьому ми виходимо з того, що професійна компетентність, як слушно зауважує С. Якименко, – це інтегративне утворення, що синтезує особливу психологічну та предметну підготовку, системність специфічних знань, сформованість особистісних якостей, навички

¹ *Doctor of Science in Physical education and Sports, Professor, Lesya Ukrainka Volyn National University, Ukraine, Address: Avenue Voli, 13, Lutsk, Volyn region, 43025; E-mail: tsos.anatoliy@vnu.edu.ua; ORCID: 0000-0002-7824-9768.*

² *Doctor Pedagogical Sciences, Professor, Lesya Ukrainka Volyn National University, Ukraine, Address Address: Avenue Voli, 13, Lutsk, Volyn region, 43025; E-mail: t.primar@ukr.net, ORCID: 0000-0002-7824-9768.*

¹ *Доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор, Волинський національний університет імені Лесі Українки, Україна, адреса: просп. просп. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська область, 43025. E-mail: tsos.anatoliy@vnu.edu.ua; ORCID: 0000-0002-7824-9768.*

² *Доктор педагогічних наук, професор, Волинський національний університет імені Лесі Українки, Україна, адреса: просп. просп. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська область, 43025. E-mail: t.primar@ukr.net, ORCID: 0000-0002-7824-9768.*

Транскордонне співробітництво як чинник активного поступу інновацій в економіці, науці та освіті

творчо розв'язувати педагогічні завдання, прагнення до самовдосконалення та ознайомлення із сучасними світовими вимогами [1, с.178], а лідери (від англ. leader – ведучий, перший, такий, що йде попереду) – це ініціатори перетворень і ключові фігури успішного проведення освітніх реформ на демократичних засадах, які розробляють стратегію, визначають засоби її реалізації.

Щодо феномену лідерства, то він осмислюється та досліджується протягом усієї історії людства. До того ж, «чим складніші стають стосунки між людьми, тим глибшим і витонченішим стає і сам феномен» [2, с.5].

Аналіз наукової літератури свідчить про розробленість проблеми лідерства у різних площинах, а саме: у менеджменті (Дж. Антонакис, Л. Болман, Р. Бирнбаум, Т. Діл, Д. Големан, Дж. Іліас, Дж. Коттер, К. Левин, Х. Оуен, Р. Стенберг та ін.), психології (Т. Бендас, К. Вороніна, Т. Гура, Л. Почебут, І. Мейжис, Ш. Тейлор та ін.) та педагогіці (Д. Алфімов, І. Драч, С. Калашнікова, О. Романовський, Р. Сопівник, В. Ягоднікова та ін.).

У ракурсі порушеної проблеми заслуговують на увагу наукові розвідки щодо розвитку лідерських якостей здобувачів у системі вищої освіти (З. Гапонюк, О. Зоріна, Л. Кайдалова, О. Кін, Л. Конишева, Н. Шафеева, Л. Шигапова; у майбутніх вчителів і педагогів (Н. Мараховська, К. Кіба, Н. Семенченко, Г. Тітова, Г. Угляниця та ін.).

Попри значну розробленість теми лідерства загалом та теми розвитку лідерських якостей у суб'єктів різного напрямку професійної підготовки, на наш погляд, потребує, передусім, уточнення дефініція понять «лідер», «лідерство».

Конструктивною нам видається позиція американського соціолога Е.Богардуса щодо характеристики лідерства як сукупності психологічних якостей, найважливішими серед яких є енергія, розум і характер [3]. За Д. Дж. Мойерсом поняття «лідерство» визначається як психологічний феномен, що характеризує поведінку та позицію людини в системі міжособистісних відносин. На переконання американського психолога, лідерство розглядається як вплив одним індивідом на інших в умовах спільної діяльності, як процес, за допомогою якого певні члени групи мотивують і ведуть за собою групу [1, с. 11].

Виявлено, що досить поширеним є розуміння лідерства в самоцентричному аспекті як внутрішній стан людини, що спрямована на досягнення успіху, глибоко вмотивована, веде активне діяльнісне життя, впевнена в своїх рішеннях та діях.

Викликає зацікавленість трактування лідерства С. Калашніковою як «положення (стану) особистості та процесу залучення послідовників до певної діяльності». При цьому «першоумовою прояву лідерства, на думку вченої, є особистість лідера (лідерські якості особистості)» [4].

При розгляді феномену «лідер» не можемо не згадати Максиміліана Робесп'єра, одного з лідерів Великої Французької революції, який наголошував, що «у лідера є дві важливі риси; по-перше, він сам кудись йде, по-друге, він може повести за собою людей». Вочевидь, «лідер – це той, хто, йдучи попереду, показує шлях своїм попутникам», що є суттєвим у площині порушеної проблеми і дозволяє виокремити специфічні ознаки лідера як харизматичної особистості:

- вміє впевнено та гідно поводитися (володіє ситуацією, виглядає зібраним та впевнено реагує на неочікувані ситуації, випромінює успіх, енергію та бажання діяти, своїм прикладом надихає інших);
- має відмінні риторичні здібності (вміє добре висловлювати свою думку, надзвичайно переконливий, здібний до міжособистісного спілкування тощо);
- високо оцінює свої особисті здібності;
- незалежність характеру (впевненість у своїй думці, своїх поглядах, не покладається на суспільну думку та традиції як на істину в останній інстанції);
- приваблива зовнішність для відповідної соціальної групи [2, с. 12].

Посутній інтерес становить прикладний аспект означеного питання, коли на практиці, за твердженням Д. Алфімова, виникає три типові ситуації, пов'язані з претендуванням особи на роль лідера, а саме:

Х Дунайські наукові читання

- коли особа має бажання бути лідером, однак група виступає проти її лідерства;
- коли сама група висуває певну кандидатуру на роль лідера, але обрана людина лідером бути не хоче;

- коли особа прагне до лідерства, і вся група заохочує подану ініціативу (такий варіант розвитку подій є найбільш бажаним, оскільки в такому випадку особа, що претендує на роль лідера, має розвинуті організаційні, тактичні та інші лідерські здібності [5].

Отже, лідер – це особистість, яка користується беззастережним авторитетом і повагою з огляду на свої видатні індивідуальні людські, інтелектуальні або професійні якості; «яка бачить конкретну мету та шляхи її досягнення, а також має досить сил і можливостей це зробити» [6].

Крізь призму викладеного, зважаючи на те, що до змісту професійної компетентності майбутнього вчителя включаються знання предмета, методики його викладання, педагогіки й психології, рівень розвитку професійної самосвідомості, індивідуально-типові особливості й професійно значущі якості [7, с. 34], цілком правомірно постає питання щодо визначення потенційних якостей лідера, які детермінують формування професійної компетентності майбутнього вчителя.

У науковому дискурсі (О. Романовський, С. Резнік, Т. Гура, Ю. Панфілов, Б. Головешко, В. Бондаренко та ін.) виокремлюються такі потенційні якості лідера:

- загально-професійні якості, до яких можна віднести глибокі теоретичні знання, практичний досвід, системність у вирішенні професійних питань, вміння легко адаптуватися до ситуації, здатність до прогностичної діяльності, належне виконання професійних обов'язків, вміння керувати колективом, виділяти головне і другорядне, правильно розпоряджатися власним часом та розподіляти обов'язки в колективі;

- творчі якості, тобто широкий світогляд стосовно загальних питань, творчий підхід до роботи, педагогічна та методична підготовка, високий рівень творчої майстерності;

- соціально-психологічні якості, а саме: уміння встановлювати міжособистісні контакти, створення позитивної атмосфери в колективі, індивідуальний підхід ко кожного члена групи, вимогливість до підлеглих, уміння розбиратися в людях та впливати на них, подавати власний приклад, викликати довіру і прихильність до себе, задавати темпи роботи, переконувати у власній правоті, а також урівноваженість, схильність до аналізу та самоаналізу, людяність;

- соціально-комунікативні якості, до яких належать: уміння спілкуватися та налагоджувати професійні контакти, відстоювати власні інтереси та інтереси всього колективу, забезпечувати належний контроль за робочим процесом, стимулювати колектив до роботи, вміння товаришувати та заводити друзів, доброзичливість, такт, чесність і порядність, відповідальність, адекватний емоційний стан та психологічна збудливість, правильність артикуляції, гарна постановка голосу тощо [2, с. 15-16].

Ми погоджуємося також із думкою Т. Гуменникової та С. Боденчук, що специфічними лідерськими якостями, необхідними для забезпечення успішного становлення педагога як лідера в освітньому процесі є, зокрема, такі: далекоглядність – вміння бачити перспективні цілі, формувати вигляд і завдання групи; уміння визначати пріоритети – розрізняти, що необхідно, а що просто важливо; вміння мотивувати учнів; володіння мистецтвом міжособистісних відносин; гнучкість – здатність відгукуватися на нові ідеї та досвід; харизма; рішучість і твердість, коли цього вимагають обставини [7, с.64-65].

Таким чином, лідерство, поза сумнівом, є детермінантою формування професійної компетентності майбутнього вчителя, що вимагає від нього не лише професійних знань, умінь і навичок, а й лідерських якостей, які дозволяють йому успішно реалізувати як власний творчий потенціал, так і потенціал здобувачів освіти.

**Транскордонне співробітництво як чинник активного поступу інновацій в економіці,
науці та освіті**

Джерела та література:

1. Якименко С.І. Формування професійної компетентності майбутніх вчителів як педагогічна проблема. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі: зб. наук. пр.* Запоріжжя, 2019. № 66. Т.2. С.177-180.
2. Романовський О.Г. Лідерські якості в професійній діяльності. Харків: НТУ «ХПІ». 2017. 143 с.
3. Філософська енциклопедія. URL: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy/5632/БОГАРДУС.
4. Калашнікова С. А. Освітня парадигма професіоналізації управління на засадах лідерства: [моногр.]. К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2010. 390 с.
5. Алфімов Д. В. Зміст феномену «лідерські якості особистості». *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. пр. Запоріжжя, 2010. Вип. 11 (64). С. 44–51.
6. Janinks D. On Becoming a Leader. Cambridge, 1995. P. 12–18.
7. Розвиток лідерських якостей працівників освіти в умовах реформування галузі. Освітнє лідерство: від теорії до практики: монографія / авт. кол. ; за наук. ред. В. Р. Міляєвої ; Київський університет імені Бориса Грінченка [Електронне видання]. Київ ; Кривий Ріг : Вид. Р. А. Козлов, 2021. 296 с. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/36659>.